

Любомир ХАХУЛА

ОБРАЗ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ В СУЧАСНИХ ПОЛЬСЬКИХ ДИСКУСІЯХ ЩОДО ВОЛИНСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ 1943 РОКУ

У статті висвітлено особливості відображення у польській суспільній свідомості кінця ХХ – початку ХХІ ст. польсько-українських відносин періоду Другої світової війни, зокрема протистояння на Волині у 1943 році. Зосереджено увагу на ролі УПА в цих трагічних подіях. На підставі аналізу публікацій у періодичних виданнях “Газета виборча” та “На Рубежи”, а також даних соціологічних опитувань виокремлено деякі напрями загальнопольського дискурсу про УПА.

Ключові слова: Українська повстанська армія, польсько-українське протистояння, “Газета виборча”, “На рубежи”, громадська думка.

Історична пам’ять поляків і українців перенасичена негативними стереотипами і спотвореними образами про взаємини. Найболючішими для обох народів є конфлікти періоду Другої світової війни, зокрема протистояння 1943 р. на Волині. У суспільній свідомості значної частини поляків Волинська трагедія асоціюється з негативним образом Української повстанської армії та її ролі в цих подіях. Образ УПА був свідомо й цілеспрямовано спотворений як польською прорадянською владою, так і псевдонаукою. Лише в незалежних Польщі та Україні історики й публіцисти переглянули застарілі догми й кліше і намагаються об’єктивно вивчати суспільні процеси.

Проаналізуємо дискурси у двох суспільних середовищах та результати опитування громадської думки. Першим середовищем, яке, без сумніву, мало і має великий вплив на польську суспільну думку, є щоденне видання “Газета виборча” (“Gazeta Wyborcza”). Газета ця однією з перших у Польщі розпочала публічну дискусію про Волинь, прагнучи порозуміння між народами. Друге середовище – одна з численних кресових організацій – Товариство пам’яті жертв злочинів українських націоналістів та їх періодичне видання часопис “На рубежи” (“Na Rubieży”). Автори, які публікували матеріали на сторінках цього видання, ще й досі перебувають у полоні історичних стереотипів.

Від початку 1990-х років українсько-польське протистояння на Волині було на другому плані польського політичного і медійного дискурсу. У 50-ту річницю кривавих подій польські політичні та інтелектуальні кола не наважувалися однозначно оцінювати ці події, вважаючи їх не на часі. У 1993 р. набагато відвертіше почали говорити про масові виселення і переселення українців. Польський історик Гжегож Мотика (Grzegorz Motyka) з’ясував три причини, через які Волинська

дискусія не мала значного розголосу на початку 1990-х рр. Перша причина – це відсутність ґрунтовних наукових досліджень стосовно конфлікту і велика кількість емоційних свідчень учасників та очевидців подій. Друга – домінування тенденції, що спочатку варто говорити про свої провини перед українцями, очікуючи від останніх відвертої розмови про вбивства поляків. І нарешті третя причина – українській стороні потрібен був час для того, щоб “дорости” до критичного погляду на власну історію¹. Першою площадкою для зважених міжнародних дискусій на тему Волині стали сторінки популярного польського видання “Газети виборчої”.

У 1995 р. “Газета виборча” опублікувала низку статей польських і українських авторів про Волинську трагедію 1943 р., розпочинаючи широку дискусію. Ветеран 27-ї піхотної дивізії Армії Крайової (далі – АК) Владислав Філяр² та український історик Константин Сміян³ висловили власні міркування у статтях із гучними назвами “Ліквідатори з УПА”, та “Шовіністи з АК”. Свою статтю В. Філяр розпочав такими словами: “Спокійно жилося в Іваничах. Ніщо не віщувало трагедії між нами”⁴. На думку польського автора, Волинь була місцем мирного співжиття багатьох народів, а в даному випадку поляків, українців та чехів. І лише вибух Другої світової війни та напад гітлерівської Німеччини на Радянський Союз став причиною жорстокої та “спланованої” операції УПА проти польського населення. За Філяром, ініціатором “антипольського терору на Волині було керівництво ОУН-СД”⁵.

У статті “Шовіністи з АК” К. Сміян всю вину за волинські події поклав на польський лондонський уряд та збройну підпільну діяльність АК, спрямовану на матеріальний визиск і винищення українського народу. У цій ситуації волинським українцям не залишалось нічого іншого, як “відплатити тим самим. Іншого виходу в них не було. Відповіли вони кров’ю за кров, муками за муки. Насильна полонізація і окатоличення пхали волиняків до боротьби”⁶.

Обидві статті викликали цілу хвилю листів до редакції газети. Частина з них опубліковано в ході дискусії. У листах дописувачі зазначали, що характерною рисою у ставленні поляків до українців було “незнання, ігнорація фактів та диктат стереотипів”⁷. Історичні стереотипи, сформовані творами Сенкевича, поступово осучаснено, тому українці – це банди УПА, СС “Галичини”, а також помічники німців у придушенні Варшавського повстання⁸. Лунали також самокритичні голоси поляків, як-от читача з-за кордону: “Настав час покінчити з міфом, що ми ангели, що наші палі не половинили корінного населення України, що наші шаблі не стинали їхніх голів, (...) що ми не християнізували вже християнський народ, що їх не грабували і були милими та солодкими як мід”⁹.

¹ Мотика Г. Друга світова війна у польсько-українських історичних дискусіях / Г. Мотика // Україна Модерна. – 2009. – № 4 (15). – С. 128.

² Філяр В. Ліквідатори з УПА / В. Філяр // Волинь: дві пам’яті. Збірник статей опублікованих у “Газеті виборчій” / [пер. з пол. В. Павлів; упор. М. Войцеховський]. – Київ; Варшава: Дух і літера, Об’єднання українців у Польщі, 2009. – С. 76–87.

³ Smijan K. Szowiniści z AK / K. Smijan // Gazeta Wyborcza. – 1995. – 14 lipca.

⁴ Філяр В. Ліквідатори з УПА... – С. 76.

⁵ Там само. – С. 83.

⁶ Smijan K. P. Szowiniści z AK...

⁷ Roszkowski J. Zmętnienie soczewki / J. Roszkowski // Gazeta Wyborcza. – 1995. – 25 lipca.

⁸ Там само.

⁹ Kopczyński E. Wybielali swoje czyny / E. Kopczyński // Gazeta Wyborcza. – 1995. – 24 sierpnia.

До дискусії приєдналися польські та українські історики. Дослідник з Києва Володимир Репринцев писав, що в польських публікаціях, особливо у шовіністично налаштованих авторів і публіцистів, часто траплялися описи страхітливого знущання над поляками. Утвердився стереотип українця, як убивці, зарізязки, садиста, дегенерата¹⁰. Авторитетний дослідник польсько-українських стосунків Ришард Тожецький (Ryszard Torzecki), говорючи про антипольську акцію на Волині, наголошував, що “керівництво ОУН не планувало фізичного винищення поляків”, а антипольські акції “були часто стихійним відрухом мас і локальних командирів, у багатьох випадках акція вийшла з-під контролю УПА, в інших – не вміли чи не хотіли, що треба підкреслити, її опанувати”¹¹. Сам історик неодноразово повторював свою тезу: “Якщо не можна забути про минуле, треба взаємно пробачити і не дріботіти в ставку з кров’ю. Це варто зробити для нових поколінь”¹².

Підсумовуючи дискусію 1995 р., головний редактор “Газети виборчої” Адам Міхнік (Adam Michnik) у статті “Рана Волині” виклав власні судження щодо українсько-польського конфлікту. За його словами, в сучасній Польщі існували певні національні табу, порушення яких каралося бичуванням від своїх¹³. Впродовж тривалого часу таким табу був образ “українця-різуна”, як і образ “поляка-антисеміта”, глибоко закорінений у єврейському мисленні. Проте, незважаючи на перешкоди, діалог між обома народами потрібен, та він “не може означати воскресіння польських снів про потугу, месіанізм чи ягеллонську ідею, які для українців означають польські імперіалістичні аспірації”¹⁴.

У зовсім інших тонах польсько-українське протистояння представлено на сторінках часопису “На рубежі”. Висвітлення волинських подій 1943 р. мало досить тенденційний характер, зміцнюючи стереотипи про УПА, як жорстоких “різунів”, “бандитів”, а України (принаймні західної її частини), як території з “польським історичним і культурним корінням”¹⁵.

Дописувачі часопису переконані у тому, що 1943 був роком “посилення масового винищення польського населення Східних Кресів II Речі Посполитої, здійснюваного бандами ОУН–УПА”, а УПА стала для поляків синонімом “геноциду, грабунку”¹⁶. Події Другої світової війни на Волині часто називали “кривавим терором зі сторони українських націоналістів”, “Кресовим Голокостом”, трагедією, а 1943 р. – її апогеєм¹⁷. Українсько-польське протистояння на Волині для кресов’яків було “без сумніву, запланованим, ідеологічно та пропагандистсько підготовленим і

¹⁰ Репринцев В. Міф різуна / В. Репринцев // Волинь: дві пам’яті... – С. 72.

¹¹ Коріння трагедії. З проф. Ришардом Тожецьким розмовляє Іза Хруслінська // Волинь: дві пам’яті... – С. 61.

¹² Torzecki R. Wisła zaczęła się w Moskwie / R. Torzecki // Gazeta Wyborcza. – 1997. – 20 maja.

¹³ Michnik A. Рана Волині / А. Міхнік // Волинь: дві пам’яті... – С. 126–127.

¹⁴ Там само. – С. 127.

¹⁵ Детальніше див: Хахула Л. Українсько-польський конфлікт на Волині в роки Другої світової війни (за матеріалами часопису “Na Rubieży”) / Л. Хахула // Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства / [відп. ред. М. Романюк]. – Львів, 2011. – Вип. 1 (19). – С. 228–237.

¹⁶ Selwa J. Wokół postaci Andrzeja Szeptyckiego / J. Selwa // Na Rubieży. – 1994. – № 2. – С. 9.

¹⁷ Filar W. Zbrodnicza działalność OUN–UPA przeciwko ludności polskiej na Wołyniu w latach 1942–1944 / W. Filar // Na Rubieży. – 1995. – № 4. – С. 1; Budzisz F. Przed 11 lipca 2003 roku w 60-rocnicę Zbrodni Ludobójstwa dokonanej przez Faszystowskie bandy OUN–UPA / F. Budzisz // Na Rubieży. – 2000. – № 48. – С. 1.

з диявольським зусиллям реалізованим ОУН–УПА геноцидом, якого не вчинили навіть дикі азійські орди періоду монгольського потоку”¹⁸. Історик Едвард Прус (Edward Prus), характеризуючи діяльність УПА, говорив про упівців як про народобивць, що “злочини більшовиків і гітлерівців є “блідою, майже дитячою забавою!”¹⁹ Негативний стереотип УПА Е. Прус активно поширював, розповідаючи різні легенди. За його словами, кожен “упівець, перед складанням присяги, мав убити людину”²⁰. Повстанці мали спеціальні єврейські гетта, аби рекрути “мали кого мордувати перед прийняттям до УПА”²¹. В Е. Пруса була і своя версія смерті генерала Романа Шухевича: пораненого командира УПА піймали у Білогорщі і тримали в психіатричній лікарні. Пізніше його знищили²². Але нібито перед смертю інтерв’ю у Р. Шухевича взяв агент КДБ Володимир Беляєв і передав ці матеріали Прусу. До речі, Е. Прус щоразу називав себе “приятелем українського народу”.

Зауважимо, що негативний стереотип УПА, пропагований кресовими організаціями, часто підтримували і в політичних колах Польщі. На одному з засідань польського Сенату в квітні 1997 р. посол від Вроцлавського воєводства Марія Берни (Maria Berny), декларуючи підтримку діяльності Товариства пам’яті жертв злочинів українських націоналістів, назвала воїнів УПА “дихаючими жадобою вбивства ордами, спорядженими в німецьку зброю, а часто в обрізи, ножі і вістря”²³. Діяльність УПА була для сенатора нічим іншим, як зв’язаними вбивствами, підпалами польських сіл і навіть “вирубуванням та нищенням садів, посаджених польською рукою”²⁴.

Дещо поміркованішим у своїх висновках був В. Філяр, котрий визнавав помилковою національну політику Другої Речі Посполитої. Крім того, польський історик брав до уваги також радянську політику стосовно польського населення Волині після вересня 1939 р. та діяльність окупаційної німецької влади, які, “застосовуючи рафіновані маніпуляції, прагнули розбити єдність поляків і українців, а останніх використати проти поляків”²⁵. На думку В. Філяра, зусилля окупантів лягли на податливий ґрунт, старанно підготовлений багаторічною діяльністю ОУН. Для підтвердження свого висновку історик наводив уривок зі звіту коменданта Округу АК Волинь від 28 липня 1943 р.: “Розбуяна стихія темного українського селянства, що убиває поляків, використовується советами і німцями, котрі діють за допомогою однакових методів, хоча для різних цілей (...) Це нещастя, що організаторами цього є два наші вороги – німці і совети, а кроликами ми і маса українська”²⁶.

У контексті волинських дискусій часто виникало питання необхідності польсько-українського примирення. Ставлення населення до ідеї поєднання з українцями регулярно аналізував Центр дослідження суспільної думки (Centrum

¹⁸ *Budzisz F.* Przed 11 lipca 2003 roku... – S. 1.

¹⁹ *Prus E.* Głupota czy prowokacja? / E. Prus // *Na Rubieży.* – 1998. – № 27. – S. 43.

²⁰ *Hugo-Bader J.* Rycerz stepowej stancy / J. Hugo-Bader // *Gazeta Wyborcza.* – 1996. – 20 grudnia.

²¹ Там само.

²² Там само.

²³ Oświadczenie senator Marii Berny na 97 posiedzeniu Senatu w dniu 17 kwietnia 1997 r. // Sprawozdanie stenograficzne z 97 posiedzenia Senatu RP III kadencji w dniu 17 kwietnia 1997 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ww2.senat.pl/k3/dok/sten/097/097sten.htm>.

²⁴ Там само.

²⁵ *Filar W.* Zbrodnicza działalność OUN–UPA... – S. 3.

²⁶ Там само.

Badania Opinii Społecznej)). Таке дослідження завжди відбувалося паралельно з опитуванням про можливість поєднання з німцями, оскільки відносини Польщі з Німеччиною та Україною були особливо драматичними.

Опитування про можливість поєднання з німцями проводили ще 1990 р. На питання: “Чи, на Вашу думку, поєднання між поляками і німцями є можливим?” – 47% респондентів відповіли ствердно і 50% негативно²⁷. Про українців у цьому дослідженні згадано у 1997 р., і 58% поляків назвали поєднання з ними можливим, а 39% неможливим²⁸ (див. Таблиця 1).

Таблиця 1²⁹

Ставлення поляків до можливості поєднання з українцями (%)

Роки	VI	VI	IV	V	V	IX	VII
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Можливе	58	48	57	67	64	73	63
Неможливе	39	37	40	32	35	25	37
Важко сказати	3	15	3	1	1	2	0

Якщо порівняти результати відповідей щодо можливості поєднання з німцями та українцями у період 1997–2003 рр., то помітна тенденція до збільшення налаштованості поляків на примирення з обома народами (Див. рисунок 1). Вищий процент лояльного ставлення поляків до західного сусіда Польщі можна пояснити тим, що польсько-німецький діалог про важке минуле розпочався ще 1965 р., коли польські єпископи оприлюднили звернення до німецьких католицьких єпископів із закликом “вибачаємо і просимо вибачення”³⁰. Тому на кінець 1990-х років на польсько-німецькій дорозі до примирення були серйозні напрацювання і прогрес.

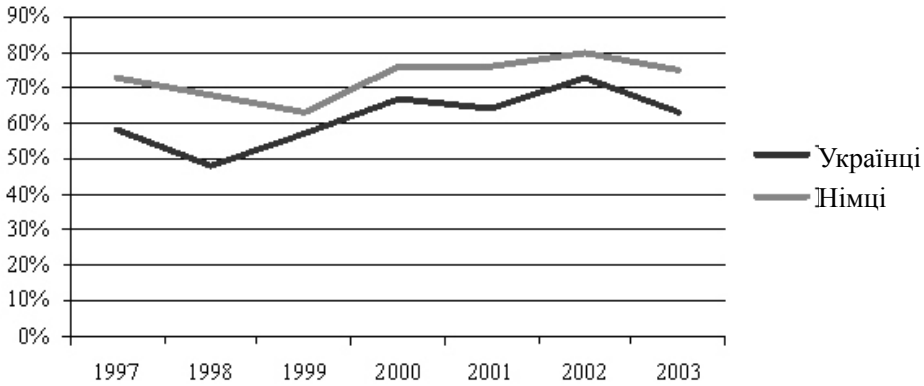
Причиною усіх трьох спадів позитивних тенденцій щодо українців були кризи навколо відбудови та реконструкції Польського військового меморіалу на Личаківському цвинтарі у Львові. Крім того, третє різке зменшення позитивних відповідей припало на перелом 2002 і 2003 років, час підготовки до відзначення 60-ї річниці Волинської трагедії, яка супроводжувалася сплеском публікацій у пресі та громадських дискусій.

²⁷ Polacy o możliwości pojednania z Niemcami i Ukrainą. Komunikat z badań. Centrum Badania Opinii Społecznej / BS 100/99 / [oprac. M. Strzeszewski]. – Warszawa, 1999. – S. 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/1999/K_100_99.PDF.

²⁸ Там само. – С. 3.

²⁹ Джерело: Polacy o pojednaniu z Niemcami i Ukrainą. Komunikat z badań. Centrum Badania Opinii Społecznej / BS 89/2001 / [oprac. M. Strzeszewski]. – Warszawa, 2001. – 3 s. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2001/K_089_01.PDF; Polska między Niemcami, Rosją i Ukrainą. Komunikat z badań. Centrum Badania Opinii Społecznej / BS 180/2002 / [oprac. M. Strzeszewski]. – Warszawa, 2002. – 6 s. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2002/K_180_02.PDF; Rocznica zbrodni na Wołyniu – pamięć i pojednanie. Centrum Badania Opinii Społecznej / BS 117/2003 / [oprac. M. Strzeszewski]. – Warszawa, 2003. – 5 s. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2003/K_117_03.PDF.

³⁰ Roszkowski W. Historia Polski 1914–2005 / W. Roszkowski – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009. – S. 278.

Рисунок 1³¹**Респонденти, які вважали можливим поєднання з німцями та українцями (1997–2003 рр.)**

У червні 2003 р. «Газета виборча» надрукувала статтю Славомира Сераковського (Sławomir Sierakowski) «Ми хочемо іншої історії». Сам автор, тоді ще студент Варшавського університету, а сьогодні редактор досить відомого в Польщі та за її межами журналу «Політична критика», наголошував, що кожна невинно убиита людина – це трагедія. У цьому сенсі як поляки, так і українці повинні були вибачитись. А полякам, на думку С. Сераковського, не треба вимагати від українців, щоб останні «визнали УПА в цілому «чорною сторінкою» у своїй історії, бо УПА вела героїчну боротьбу за волю України і є частиною патріотичної ідентичності цього народу»³². Найважливішим посланням С. Сераковського, як представника молодого покоління поляків, був заклик відійти від логіки національної кривди: «Ми хочемо іншої історії – менш польсько-української, а більше європейської, яка б ґрунтувалася на спільному переживанні минулого зла»³³.

Відповідь на публікацію С. Сераковського з'явилася через місяць у вигляді статті двох польських істориків Павела Махцевича (Paweł Machcewicz) і Гжегожа Мотики (Grzegorz Motyka) під назвою «Викричимося і пробачмо»³⁴. Автори, погоджуючись із тезами публіциста «Політичної критики», вказували на потребу у відкритті історичної правди та творенні національної пам'яті через пізнання об'єктивних фактів. Однак, відкидаючи трактування акції «Вісла» як наслідку діяльності УПА на Волині та Східній Галичині у 1943–1944 рр., польські історики

³¹ Джерело: Polacy o pojednaniu z Niemcami i Ukraińcami. Komunikat z badań. Centrum Badań Opinii Społecznej / BS 89/2001; Polska między Niemcami, Rosją i Ukrainą. Komunikat z badań. Centrum Badań Opinii Społecznej / BS 180/2002; Rocznicca zbrodni na Wołyniu – pamięć i pojednanie. Centrum Badań Opinii Społecznej / BS 117/2003.

³² Сераковський С. Ми хочемо іншої історії // С. Сераковський // Волинь: дві пам'яті... – С. 255.

³³ Там само.

³⁴ Махцевич П. Викричимося і пробачмо / П. Махцевич // Волинь: дві пам'яті... – С. 273–282.

не погоджувалися з тим, що Волинська трагедія є результатом польської довоєнної політики.

На початку липня 2003 р., за тиждень до урочистого відкриття пам'ятника в Павлівці-Порицьку, Центр дослідження суспільної думки провів опитування серед поляків щодо їх поінформованості про події 60-річної давнини та впливу планованих урочистостей з відзначення трагедії на взаємини між поляками і українцями. Оскільки анкети не передбачал и готових варіантів відповідей, отримані результати поділили на загальні категорії. Питання сформулювали так: “Хто, згідно Вашої поінформованості, став жертвою тодішнього злочину, а хто був винуватцем?”³⁵.

41% респондентів назвали жертвами поляків або польських мешканців Волині, 5% вказали на жертви з обох сторін. Для 9% опитаних волинська трагедія асоціювалася з Катинню (до цієї групи увійшли відповіді “польські офіцери”, “в'язні таборів”, “солдати”)³⁶. Серед інших відповідей були: євреї, росіяни, національні меншини. Загалом відповіді засвідчили низький рівень поінформованості суспільства про ці події. Близько половини анкетованих (44%) не знали і не чули про ці події нічого або ж відповідали “важко сказати” (Див. таблицю 2).

Таблиця 2³⁷

Відповіді респондентів на питання: “Хто, на Вашу думку, був жертвою злочинів, вчинених у 1943 р. на Волині?”*

Поляки, польські мешканці Волині	41%
Польські офіцери, солдати, Корпус охорони прикордоння, військові полонені	9%
Поляки і українці	5%
Українці	1%
Євреї, росіяни, національні меншини	1%
Невинні/беззахисні люди, цивільне населення	1%
Не знаю, нічого не чув про це, важко сказати	44%

19% опитаних вказували, що винуватцями злочинів є українці, 10% вину покладали на УПА, українських націоналістів, українське військо. Значна частина респондентів (21%) у злочинах на Волині звинувачувала Сталіна, НКВС чи

³⁵ Rocznica zbrodni na Wołyniu – pamięć i pojednanie. Centrum Badań Opinii Społecznej / BS 117/2003 / [oprac. M. Strzeszewski]. – Warszawa, 2003. – 5 s. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2003/K_117_03.PDF

³⁶ Там само.

³⁷ Джерело: Rocznica zbrodni na Wołyniu – pamięć i pojednanie. Centrum Badań Opinii Społecznej / BS 117/2003 / [oprac. M. Strzeszewski]. – Warszawa, 2003. – 5 s.

* Сума відсотків не дорівнює 100, бо деякі відповіді включали елементи більш ніж однієї категорії.

Радянський Союз. На думку 4% анкетованих, винуватцями злочину були німці, німці й українці чи УПА. І лише 3% назвали Волинську трагедію взаємною різаниною, де винними були як поляки, так і українці. Майже половина опитаних (45%) не змогла нічого сказати про події 1943 р. (Див. таблицю 3).

Таблиця 3³⁸

Відповіді респондентів на питання “Хто, на Вашу думку, був винуватцем злочинів, вчинених у 1943 р. на Волині?”*

Українці	19%
УПА, українські націоналісти, українське військо	10%
Росіяни, Сталін, НКВД, Радянський Союз	21%
Німці, німці і українці, союзницька німцям УПА	4%
Поляки і українці, “взаємна різня”, обидві сторони	3%
Не знаю, нічого не чув про це, важко сказати	45%

Тоді ж інша соціологічна група Осередок дослідження громадської думки (Ośrodek Badań Opinii Społecznej) провела власне дослідження “Волинь 1943–2003”³⁹. Відповіді на основні питання поділили на дві групи: відповіді загалом опитаних, а також тих, хто чув про Волинську трагедію. Зауважимо, що про трагедію на Волині знали або чули 51% опитаних, а 49% нічого не чули про ці події. На питання: “Як би Ви назвали те, що відбувалося на Волині у 1943 і 1944 роках?”, серед респондентів, котрі знали про трагедію 21% відповіли – польсько-українські братовбивчі бої, 37% – злочини українських націоналістів проти поляків, 17% – різанина, та 21% – геноцид польського населення. (Див. рисунок 2).

Отже, майже усі поляки, котрим було відомо про трагедію на Волині у 1943 р., провину за ці події покладали на українців, вважаючи останніх основними винуватцями трагедії.

Анкета Осередку дослідження громадської думки містила також питання: “Що потрібно зробити в 60 річницю трагедії?” Із поінформованих респондентів 34% відповіли, що українська влада повинна визнати вину української сторони, 38% – українська влада має визнати українську частину вини, а польська – польську і 16% висловилися за те, аби забути про ці події⁴⁰. Ці відповіді дають змогу стверджувати, що значна частина польського суспільства, обізнана з перебігом подій 1943 р. на Волині, а можливо з їх передумовами, частину вини за трагедію

³⁸ Джерело: Там само.

* Сума відсотків не дорівнює 100, бо деякі відповіді включали елементи більш ніж однієї категорії.

³⁹ Wołyń 1943–2003. TNS OBOP, lipiec 2003. Sygn. K. 071/03 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tnsglobal.pl/abin/t/1439/071-03.pdf>

⁴⁰ Там само.

поклала на польську сторону. На жаль, за анкетними даними важко з'ясувати, про які аспекти польської провини йшлося⁴¹.

Рисунок 2⁴²

Трактування поляками подій на Волині у 1943–1944 рр.

11 липня 2003 р. у с. Павлівка (давня назва Порицьк) Іваничівського району Волинської області, вшанували загиблих 60 років тому поляків. Участь у церемонії взяли Президенти України і Польщі Леонід Кучма та Александр Квашневський. У своїх промовах глави держав закликали до примирення і взаємного вибачення заподіяних кривд. Л. Кучма події на Волині називав “трагедією”, “польсько-українськими зіткненнями”, “протистоянням”, “катастрофою” та образним висловом “червоні ночі”⁴³. А. Квашневський події 1943 року називав “кривавими подіями”, “організованою злочинною акцією”, “Волинським злочинном, який є приголомшливим прикладом усього зла”⁴⁴. Президент Польщі також говорив, що за злочини проти поляків не можна звинувачувати усього українського народу, бо немає народів – винуватців. А моральний протест треба висловити ідеології, яка призвела до антипольської акції. Не заперечуючи важливості УПА для українського самостійницького руху, президент Польщі у виступі зазначив, що жодна ціль, навіть така висока, як свобода, не може “виправдовувати геноциду, різні цивільних,

⁴¹ Wołyń 1943–2003. TNS OBOP, lipiec 2003. Sygn. K. 071/03 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tnsglobal.pl/abin/r/1439/071-03.pdf>

⁴² Там само.

⁴³ Кучма Л. Виступ Президента України з нагоди 60-ї річниці Волинської трагедії: [Біля братської могили в с. Павлівка Волинської області] / Л. Кучма // Урядовий кур’єр. – 2003. – 15 липня.

⁴⁴ Kwaśniewski A. Wystąpienie podczas obchodów 60. Rocznicy zbrodni wołyńskiej. Pawliwka/d. Poryck/na Ukrainie, 11 lipca 2003 roku / A. Kwaśniewski // Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Aleksander Kwaśniewski. Przemowienia. Listy. Wywiady. Lipiec–grudzień 2002 r. Wybór. – Warszawa: Kancelaria Prezydenta RP, 2004. – S. 30.

насильства і гвалтів, заподіяння ближнім жакхливих терпінь”⁴⁵. А. Квасневський також згадав про засудження польською демократичною владою та ним особисто акції “Вісла”, звернув увагу на помилковість польської політики щодо української меншини в міжвоєнний період. Лідер Польщі наголосив на тому, що у вересні 1939 р. 120 тисяч українців у польських мундирах захищали Польщу, а 7 тис. віддали за неї своє життя. Наприкінці промови А. Квасневський звернувся до поляків і українців із закликом до щирого діалогу і взаєморозуміння: “Відкриймо наші серця, станьмо навпроти себе. Будуймо світ, в якому людина для людини буде братом. Добро є сильнішим за зло, приятель може перемогти біль. Засвідчимо це разом”⁴⁶.

Отже, формування образу Української повстанської армії у свідомості польського суспільства кінця ХХ – початку ХХІ ст. тісно пов’язане зі сприйняттям польсько-українського протистояння на Волині у 1943 р. Проаналізовані дискурси дають змогу констатувати, що у Польщі висловлюють різні погляди на трагічну історію. Якщо “Газета виборча” намагалася зважено та всесторонньо висвітлити польсько-український конфлікт, то, наприклад, у публікаціях видання “На рубежі” переважало емоційне та заідеологізоване трактування кривавих боїв та воїнів УПА. Чимало поляків взагалі не чуло про трагедію на Волині у 1943 р., а люди, обізнані з проблемою, називали вояків УПА основними винуватцями трагедії.

Liubomyr Khakhula. The Ukrainian Insurgent Army’s image in contemporary Polish discussions about the Volhynia tragedy of 1943

The article analyzes the representations in the Polish social consciousness of the end of the 20th – beginning of the 21st century of the Polish-Ukrainian relations during the World War II with the focus on the bloody struggle of 1943 in Volhynia and the role of the Ukrainian Insurgent Army (UPA) in this confrontation. Based on the analysis of the publications in the periodicals “Gazeta Wyborcza” and “Na Rubieży” as well as public opinion polls some tendencies of the Polish discourse on the UPA are explained.

Key words: The Ukrainian Insurgent Army (UPA), Polish-Ukrainian confrontation, “Gazeta Wyborcza”, “Na Rubieży”, public opinion.

Любомир Хахула. Образ Украинской повстанческой армии в современных польских дискуссиях по волинской трагедии 1943 года

В статье рассматриваются особенности отражения в польском общественном сознании конца ХХ – начала ХХІ в. польско-украинских отношений периода Второй мировой войны, в частности противостояние на Волини в 1943 году. Сосредоточено внимание на роли УПА в этих трагических событиях. На основании анализа публикаций в периодических изданиях “Газета виборча” и “На Рубеже”, а также данных социологических опросов выделены некоторые направления общепольского дискурса об УПА.

Ключевые слова: Украинская повстанческая армия, польско-украинское противостояние, “Газета виборча”, “На рубеже”, общественное мнение.

⁴⁵ Там само. – С. 31.

⁴⁶ Там само. – С. 33.